

Edward
William
Lane

planladığı Arapça-İngilizce sözlük için malzeme topladı ve Ezher şeyhi İbrâhim b. Abdülgaffâr ed-Desûki'den yararlandı. Desûki'den, önce Süyûtî'nin sözlük metodolojisine dair *el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luğâ'sını*, arkasından yedi yıl boyunca Murtazâ ez-Zebîdî'nin *Tâcû'l-'arûs*'unu okudu ve eseri İngilizce'ye çevirdi. Bu sebeple hazırladığı sözlüğün temel kaynağını Firûzâbâdî'nin *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ*'i ile onun şerhi olan *Tâcû'l-'arûs* teşkil eder. 1849'da topladığı malzemeyle İngiltere'ye dönen Lane, Worthing'e yerleşti ve 10 Ağustos 1876'da ölümüne kadar bu sözlük üzerinde çalıştı.

Lane'e büyük şöhret kazandıran Arapça-İngilizce sözlüğü (*An Arabic-English Lexicon*), edebî eserlerin taranmasından çıkarılmış, eski sözlüklerde yer almayan birçok yeni kelime veya anlam içermesi, kelimelerin karşılıklarını titizlikle ve hatasız bir şekilde vermesi, yazarın Arap dili ve edebiyatına dair derin bilgisine dayanan birçok tenkit, ta'lik ve şerh ihtiva etmesi gibi yönleriyle daha önceki benzer sözlüklerden çok üstündür. Kazimirski, Badger ve Dozy gibi daha sonra sözlük yazan şarkiyatçıların temel kaynağını teşkil eden eser bir Batılı'nın Arap diline yaptığı en büyük hizmet olarak kabul edilmiştir. Mukaddimesi de Arap dili ve sözlük çalışmalarının gelişimi üzerine kaleme alınmış başlı başına bir çalışma olup büyük bir değer taşımaktadır. Eser iç kapağında yazıldığına göre iki kitap (kısım) halinde hazırlanmış, bunlardan birincisi alfabetik düzende ve 3064 sayfa halinde sekiz cilt olarak basılmış (London 1863-1893), nâdir kelimeleri içereceği belirtilen ikinci kitap ise bazı malzemesi toplandığı halde hiç kaleme alınmamıştır; bunda, aynı konuda Dozy'nin *Mülḥaku'l-me'âcimi'l-'Arabiyye* adlı eserinin yayımlanması etkili olmuştur. Birinci kitabın Lane'in ölümünden sonra neşredilen son üç cildini baskıya hazırlayan kişinin, üstünde yazmamasına rağmen yeğeni Stanley Lane-Poole olduğu bilinmektedir.

Mısır'da bulunduğu sıralarda çizdiği, orijinaleri "The Draft of the Description of Egypt" adı altında Oxford Bodleian Kütüphanesi'nde muhafaza edilen resimler de yine Lane-Poole tarafından *Cairo Fifty Years Ago* adıyla neşredilmiştir (London 1896). Lane'in ayrıca Kur'an, Arap edebiyatı, Arap ahlâk ve âdetlerine dair birçok makalesi basılmıştır. En büyük şarkiyatçılarından sayılan Lane'in hayatı, kişiliği ve eserleri hakkında başta yakın dostu İbrâhim ed-Desûki olmak üzere (Ali Mübârek, XI, 9-13) birçok kişi tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır (başlıcaları için bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Hıtaṭü't-Tevfikiyye*, Bulak 1305, XI, 9-13; S. Lane-Poole, *The Life of Edward William Lane*, London-Edinburgh 1877; a.mlf., *The Dictionary of National Biography*, London 1949-50, XI, 512-515; A. Arberry, *Oriental Essays*, London 1960, s. 87-121; Ahmed Emin, *Feyzü'l-hâṭır*, Kahire 1965, III, 39-66; a.mlf., "Kışsatü 'Alemiddîn", *eş-Şekâfe*, CXXVIII/1, Kahire 1360/1941, s. 749-754; Adlı Tâhir Nûr, *Eduvâd Vilyem Lin: el-Müsteşriku'l-kebir*, Kahire 1973; Leila Ahmed, *Edward W. Lane*, London-New York 1978; J. Rodenbeck, "Edward Said and Edward William Lane", *Travellers in Egypt*, London 1998, s. 233-243; G. Roper, "Texts from Nineteenth-Century Egypt, The Role of E. W. Lane", a.e., s. 244-254; H. L. Fleischer, "Edward William Lane", *ZDMG*, XXX (1876), s. 612-616; A. Borruso, "Viaggi e scritti sull'Egitto di Edward William Lane", *Islâm. Storia e civiltà*, XVIII/1, Tripoli 1987, s. 41-47; J. Thompson, "Of the 'Osma'nees, or Turks: An Unpublished Chapter from Edward William Lane's Manners and Customs of the Modern Egyptians", *TSAB*, XIX/2 (1995), s. 19-39; a.mlf., "Edward William Lane's Description of Egypt", *IJMES*, XXVIII (1996), s. 565-583; M. H. Monés, "Edward W. Lane and Joseph McPherson: Two Images of Islam", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, LVII/3, Kahire 1997, s. 15-33; D. S. Richards, "Edward Lane's Surviving Arabic Correspondence", *JRAS*, Series 3, IX/1 (1999), s. 1-25.

İSMÂİL DURMUŞ – PHILIP SADGROVE

LANE-POOLE, Stanley (1854-1931)

İngiliz şarkiyatçısı.

Londra'da doğdu. Şarkiyatçılarından Edward Stanley Poole'un oğlu, Reginald Stuart Poole ve Edward William Lane'in yeğenidir. Oxford ve Dublin üniversitelerinde okudu. Doktorasını verdikten sonra 1874-1892 yıllarında British Museum'un İslâmî sikkeler bölümünde yönetici olarak görev yaptı ve 1894-1904 yılları arasında Dublin Üniversitesi Trinity College'da Arapça profesörü olarak çalıştı. Bu arada çeşitli bi-

limsel görevlerle 1883'te Mısır'da, 1886'da Rusya'da, 1890'da Avustralya'da ve 1895-1897 yıllarında tekrar Mısır'da bulundu. 29 Aralık 1931'de Londra'da öldü.

Lane-Poole, en önemli eserlerini British Museum'da görev yaparken nümismatik alanında vermiştir. *Essays in Oriental Numismatics* adlı üç ciltlik eseriyle (London 1874, 1877-1892) *Coins of the Urtuki Turkomans* (London 1874) ve on ciltlik *Catalogue of Oriental Coins in the British Museum* (London 1875-1890) bunlar arasındadır. Aynı dönemde Doğu milletlerinin paraları ile ilgilenirken hânedanlar hakkındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak için çeşitli eserler kaleme almıştır. Bunlardan *The Mohammadan Dynasties: Chronological and Genealogical Tables with Historical Introductions* adlı eserinde (Westminster 1894) Hulefâ-yi Râşidîn ile Emevî ve Abbâsî halifelerinin şecerelerini verdikten sonra İslâm coğrafyasının en batısındaki Endülüsten başlayarak doğuya doğru Hindistan ve Afganistan'a kadar kurulmuş olan bütün hânedanların şecerelerini tablolar halinde düzenlemiştir. Bu eser *Düvel-i İslâmiye: Tarihi Medhaller ile Takvimi ve Ensâbi Cetvelleri Muhtevidir* adıyla Türkçe'ye (trc. Halil Edhem, İstanbul 1927 [1345]) ve *Tabakâtü selâṭini'l-İslâm* adıyla Arapça'ya (trc. Abbas İkbâl, Mekki Tâhir al-Ka'bî, Ali el-Basrî, Bağdad 1968) tercüme edilmiştir. Ahmed Saîd Süleyman da eseri Halil Ethem Eldem'in tercümesinden *Târîhu'd-düveli'l-İslâmiyye ve mu'cemü'l-üseri'l-hâkime* ismiyle Arapça'ya çevirmiştir (I-II, Kahire 1972).

Stanley Lane-Poole'un diğer bir önemli kitabı *Turkey*'dir (London 1888). The Story of Nations dizisinde çıkan eser Osmanlı tarihini XIII. yüzyıldan başlayarak ele almaktadır. Kitap, benzeri diğer Osmanlı tarihlerinden, meselâ bu alanda otorite kabul edilen von Hammer-Purgstall'ın *Geschichte des Osmanischen Reiches*'inden veya Sir Edward Creasy'nin *History of the Ottoman Turks*'ünden daha anlaşılır ve kolay bir dile sahiptir. Lane-Poole'un yankı uyandıran eserlerinden biri de Sind'in, VIII. yüzyılda Araplar tarafından fethiyle başlayarak XIX. yüzyılın ortalarında Bâbürlüler'in yıkılmasına kadar uzanan müslüman hâkimiyetinin anlatıldığı *Mediaeval India under Mohammedian Rule* (A. D. 712-1764) adlı eseridir (London 1903). Kitapta ele alınan dönemlerdeki kültürel faaliyetlere ve paraların özelliklerine de yer ayrılmıştır. A

History of Egypt in the Middle Ages adlı eserinde de (London 1901) Mısır'ın Hz. Ömer zamanında fethedilişinden 1517'de Osmanlılar'a geçmesine kadarki tarihine yer verilmiştir. On bir bölümden oluşan kitapta fetihten sonra Emevîler ve Abbâsîler, Tolunoğulları ve İhşîdîler, Fâtımîler, Eyyûbîler ve Memlûkler dönemi bütün kültürel özellikleriyle birlikte anlatılmaktadır. *Saladin and the Fall of the Kingdom of Jerusalem* adlı eseri (New York-London 1898), Selçuklu Devleti'nin Melikşah'ın ölümüyle parçalanmaya başlamasından dolayı Haçlılar'ın Suriye'yi işgallerinin kolaylaşması, Selâhaddin-i Eyyûbî'nin hayat hikâyesi, Mısır ve Suriye'yi fethi, Haçlılar'a karşı verdiği savaşlar ve İngiltere Kralı I. Richard ile (Arslan Yürekli Rışar) yaptığı düello hakkındadır. *The Story of the Moors in Spain*'de (London 1887, 1915) İberya yarımadasındaki Gotlar'ın son yıllarından başlayarak müslümanların fetihleri, burada kurdukları medeniyet ve Nasrîler'in (Benî Ahmer Sultanlığı) yıkılışı anlatılmaktadır. Bu eser *Kışşatü'l-'Arab fi İsbânîyâ* adıyla Arapça'ya çevrilmiştir (trc. Ali el-Cârim, Kahire 1960). *The Life of the Right Honorable Stratford Canning, Viscount de Redcliffe* (London 1888), Sultan Abdülmecid dönemiyle sonrasındaki Osmanlı Batılılaşma çabalarında önemli bir rol oynayan İngiltere'nin İstanbul sefiri Stratford Canning'in hayat hikâyesini anlatmaktadır. Kitap, Can Yücel tarafından sadece Türkiye'ye ait parçaları seçilerek *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları* adıyla tercüme edilmiştir (Ankara 1959).

Lane-Poole'ün diğer bazı eserleri de şunlardır: *The Speeches and Tabletalk of the Prophet Muhammad* (London 1882, 1905); *Le Coran, sa poésie et ses lois* (London 1882); *Social Life in Egypt* (London 1884); *Coins and Medals: Their Place in History and Art* (London 1885); *The Art of the Saracens in Egypt* (London 1886); *The Story of Cairo* (London 1902; Hasan İbrâhîm Hasan v.dğr. tarafından *Sîretü'l-Kâhire* adıyla Arapça'ya çevrilmiştir, Kahire 1993); *The Prophet and Islam* (Lahor 1952).

BİBLİYOGRAFYA :

S. Lane-Poole, *Sîretü'l-Kâhire* (trc. Hasan İbrâhîm Hasan v.dğr.), Kahire 1993, tercüme edenlerin önsözü, s. 11-13; L. A. Mayer, *Bibliography of Muslim Numismatics*, London 1939, s. 54-57; Necib el-Akîkî, *el-Müşteşrikûn*, Kahire 1980, II, 164; Mişâl Cühâ, *ed-Dirâsâtü'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye fi 'Urûbbâ*, Beyrut 1982, s. 41-42; Halil Edhem, "Stanley-Lane Poole", *TTK Belleten*, I/3-4 (1937), s. 673-678.

ALİ MURAT YEL

LÂNET (اللعنة)

Allah'ın bağış ve merhametinden uzak olma anlamında bir terim.

Sözlükte "kovmak, uzaklaştırmak, iyilik ve faydadan mahrum bırakmak" anlamındaki la'n kökünden türemiş bir isim olup dinî bir terim olarak Allah'ın bağış ve merhametinden uzak bırakılmayı ifade eder. Aynı kökten türeyen mel'ûn ve laîn kelimeleri "kovulmuş" mânasına gelir. İslâm öncesi Hicaz-Arap toplumunda ailenin veya kabilenin dışına atılmış kişiye laîn denilirdi. Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı için şeytan laîn veya mel'ûn olarak da anılır. Lânetleme Allah tarafından olursa "dünyada iyilik ve hidayetten, âhirette lutuf ve merhametten mahrum bırakma", insan tarafından olursa "küfür, sövme, hakaret, beddua" anlamına gelir (*Lisânü'l-'Arab*, "la'n" md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 750-752). Diğer taraftan lânet kelimesinin mümin kişi hakkında kullanılması durumunda "Allah'ın o kişiyi iyi ve sâlih kimselerin mertebesinde uzaklaştırması, işlediği günah ölçüsünde cezalandırması" şeklinde mecazi bir mâna ifade edeceği de belirtilmiştir (Tehânevî, II, 1309; Bedreddin el-Aynî, VIII, 417). Eşine zina isnadında bulunan, ancak bu hususta yeterli sayıda şahit getiremeyen kocanın hâkim huzurunda karısıyla karşılıklı yeminleşerek lânetleşmesi usulü (en-Nûr 24/6-9) İslâm hukukunda liân terimiyle ifade edilir.

Kur'an'da ve hadislerde lânet kelimesinin kullanımının çoğunlukla Allah ve Resulü'ne, zaman zaman da meleklerle, diğer peygamberlere ve insanlara izâfe edildiği görülür (Wensinck, *el-Mu'cem*, "la'n" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "la'n" md.). Kur'an-ı Kerim'de kırk bir yerde geçen lânet kavramı "hakaret" (el-A'râf 7/38), "beddua" (el-Bakara 2/159), "Allah'ın rahmetinden uzaklaştırma" (meselâ bk. el-Bakara 2/88; el-Mâide 5/78; el-Ahzâb 33/57) anlamlarında kullanılmıştır. Bu âyetlerde Allah'ın kâfirlere, münafıklara, zalimlere, dinî konularda yalan söyleyenlere, kasten adam öldürenlere, akrabalık bağlarını koparanlara, iftiracılar ve bozgunculuk yapanlara lânet ettiği, onlara kötü bir varış yeri olarak cehennemi hazırladığı (el-Feth 48/6) bildirilir. Ayrıca şeytan (Sâd 38/78), Âd kavmi (Hûd 11/60), Hz. Mûsâ'ya ve Tevrat'ın hükümlerine karşı gelen yahudiler (el-Mâide 5/13, 64, 78), Firavun ve beraberindekiler de

(el-Kasas 28/42) lânetlenenler arasında zikredilmiştir. Tefsir âlimlerinin çoğunluğu Bakara sûresinin 159. âyetinde yer alan "lâinûn" (lânetleyenler) kelimesinin melekleri, peygamberleri ve sâlih kimseleri kapsadığı, "Kur'an'da lânetlenmiş olan ağaç" ifadesinin de (el-İsrâ 17/60) zakum ağacına işaret ettiği görüşündedir (Fahreddin er-Râzî, IV, 164; XX, 236).

Hadislerde de lânet kelimesinin hem "Allah'ın rahmetinden mahrum bırakılma" hem de "beddua" mânalarında geçtiği görülmektedir. Hırsızlık, eşcinsellik, faizcilik, ana babaya karşı gelme gibi büyük günahları işleyenlere Allah ve Resulü'nün lânet ettiği belirtilmektedir. Ayrıca İslâm'a ve müslümanlara düşman olanların (Buhârî, "Fezâ'il", 12), atış tâliminde canlı hayvanı hedef olarak kullananların, arazi sınırlarını değiştirenlerin, karaborsacılık yapanların (Buhârî, "Zebâ'il", 25; İbn Mâce, "Ticârât", 6) lânetlendiği bildirilmiştir. Hadislerde lânete konu olan hususların genellikle toplum düzenini, insanlar arasındaki huzur ve güveni bozan, dinî ve ahlâkî çöküntüye sebep olan veya bunlara zemin hazırlayan davranışlar olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in beddua ve lânet okumaktan kaçındığı, ashabına da bu yönde tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir (meselâ bk. Buhârî, "Edeb", 44; Ebû Dâvûd, "Edeb", 45). Nitekim Resul-i Ekrem bir mümine lânet etmenin onu öldürmek demek olduğunu belirtmiş, kendisinden bazı kişi ve kabilelere lânet etmesi istendiğinde bunu kabul etmemiş (Müslim, "Birr", 87), hayvanlara lânet etmeyi de yasaklamıştır (Müslim, "Birr", 80).

İslâm bilginleri de Firavun ve Ebû Cehil gibi, insanlara baskı yaparak acı çektiren kâfirlerle şeytanın dışında herhangi bir kimseyi lânetle anmayı, hatta ölmeden önce iman etmesi ihtimalinden dolayı kâfirlere dahi lânet etmeyi câiz görmemişlerdir. İbn Hacer el-Askalânî, bir kimseye adını anarak lânet etmenin onu günah işleme konusunda ısrara veya tövbesinin kabulü hususunda ümitsizliğe sevk edebileceğine dikkat çekerek bunun insanî yönünden uygun olmadığını ifade eder (*Fethu'l-bârî*, XXV, 210). Bazı âlimler, lâneti hak edenlere bile lânet okumanın doğru olmayacağını belirtmişlerdir (meselâ bk. Gazzâlî, III, 125-126). Bu sebeple Şîa'nın ve çeşitli Râfîzî gruplarının, Hz. Ali'nin hilâfet hakkını gasbettiklerini ileri sürerek ilk üç halife ile başta Muâviye b. Ebû Süfyan olmak üzere Emevî hükümdarlarını ve genel olarak Şîa'ya muhalif olanları lâ-